

NEPILNAMEČIŲ SOCIALIZACIJOS PROBLEMOS PATAISOS ĮSTAIGOSE

Dr. Ieva Kuginytė-Arlauskienė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Edukacinės veiklos katedra
Ateities g. 20
Telefonas (8 5) 271 4710
Elektroninis paštas ievakuginyte@mruni.eu

Viktorija Gegužytė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Edukacinės veiklos katedra
Ateities g. 20
Telefonas (8 5) 271 4710
Elektroninis paštas vgeguzyte@gmail.com

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjama, kaip nepilnamečių nusikalstamumas veikiamas socializacijos problemų, tuo tarpu pataisos įstaigos dirbdamos su nuteistais nepilnamečiais padeda jiems suprasti savo tokio elgesio žalą. Tyrinėjamos nepilnamečių, patekusių į pataisos įstaigų priežiūrą, socializacijos problemos. Nepilnamečiai į pataisos namus patenka jau turėdami socializacijos problemų, kurios apsunkina jų asocialaus elgesio ir įgūdžių keitimo bei ugdymo procesą pataisos įstaigoje, tačiau tam tikrų pataisos priemonių taikymas sudaro galimybes teigiamiems nuteistojo asmenybės pokyčiams.

Pagrindinės sąvokos: nepilnametis, socializacija, desocializacija, socializacijos problemos, pataisos įstaigos, pataisos namai, pataisos inspekcija.

Įžanga

Pagal 2007 m. Statistikos departamento duomenis nepilnamečiai – vaikai nuo 14 iki 18 metų sudarė tik 8 proc. visų Lietuvos gyventojų, tuo tarpu tarp asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamos veikos padarymu, tais pačiais metais jie sudarė 15 proc. Kaip matome, nepilnamečių nusikalstamumo lygis yra gana aukštas. O žinant, kad dauguma jų patenka į įvairių pataisos institucijų priežiūrą, reikėtų atidžiau panagrinėti jų socializaciją ir jos sutrikimus, kurie galėtų lemti netinkamą visuomenės vertybių ir normų supratimą, bei vadovavimąsi jomis savo gyvenime. Kintant gyvenimo būdui, stiprėjant pasirinkimo laisvei, konkurencijai, didėjant šeimų nestabilumui – nepilnamečių nusikalstamumas yra gana opi visos visuomenės problema, nes jie užauga tokie, kokia yra aplinka, kokias vertybes ir nuostatas ji perteikia bei kokį pavyzdį rodo pati valstybė priimdama teisės aktus ir jų įgyvendinimo sprendimus vaikų gerovės ir apsaugos klausimais.

Socializacija vienas svarbiausių procesų, kuris prasideda nuo gimimo ir tęsiasi visą žmogaus gyvenimą (Lietuvos Respublikos vaikų ir jaunimo socializacijos programa, 2004), plačiau apie jos reikšmę rašė A. Juozaitytė ir G. Kvieskienė. Aktualiausia ir intensyviausia ji yra vystantis vaikui, kol jis mokosi pažinti ir suprasti aplinką ir kol adaptuojasi joje. Atskirus socializacijos agentus ir jų įtaką asmenybei nagrinėjo I. Leliūgienė, L. Jūrienė, Z. Bajoriūnas ir kt. Tėvai, mokykla, draugai, žiniasklaida ne tik perteikia socialinę informaciją, kuri būtina efektyviam dalyvavimui visuomenėje, bet kartu su vaiku ją taikydami ugdo jo savarankiškos asmenybės gebėjimus, prisiimti įvairius socialinius vaidmenis ir tapti pilnaverčiu visuomenės nariu. O nepilnamečio socializacija ypatinga tuo, kad jis jau yra pakankamai savarankiškas priimti atitinkamus sprendimus, atsakomybę už savo veiksmus iš kurių matyti kaip sėkmingai jo socializacija vyko nuo gimimo. Todėl esant problemiškai socializacijai jis ne visada gali išmokyti ir perimti vertybes bei kitą socialinę informaciją, kuri veiktų jo efektyvų prisitaikymą visuo-

menėje. Ir viena iš tokių nesėkmingai vykstančios socializacijos kraštutinių pasekmių yra nepilnamečių nusikalstamumas.

Aiškindamasis nepilnamečių padarytas nusikalstamas veikas, priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį ir skirdamas atitinkamą bausmę nepilnamečiui teismas privalo atsižvelgti į jo gyvenimo ir auklėjimo sąlygas, sveikatos būklę ir socialinę brandą, aplinką, artimųjų ir jo paties charakteristikas (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tokia pozicija yra ir tarptautiniuose teisės aktuose, pateikiančiuose privalomas ar rekomendacinio pobūdžio nuostatas baudžiamosios teisės srityje: „tinkamai ištiriami biografijos faktai ir aplinkybės, kuriomis nepilnametis gyvena, arba sąlygos, kuriomis padarytas pažeidimas“ (Jungtinių Tautų standartinės minimalios teisingumo vykdymo nepilnamečiams taisyklės, 2004). Taigi, vis didesnis dėmesys skiriamas ne vien nusikalstamos veikos padarymui, bet ir nepilnamečio socializacijos sąlygoms. Vis dėlto nepaisant to nuteistas nepilnametis patenka į atitinkamos pataisos įstaigos priežiūrą. Tačiau pataisos įstaigų sistema bei jų sudaromos sąlygos nėra pakankamos ir visada tinkamos siekiant paveikti nepilnametį, kad šis daugiau nebusikalstų.

Liberalesnė baudžiamoji ir bausmių vykdymo politika po truputį orientuojasi į nuteistojo integraciją, o ne jo izoliavimą nuo visuomenės, todėl ir pataisos įstaigose taikomos socialinės reabilitacijos, adaptacijos bei integracijos programos turėtų padėti nepilnamečiui ištaisyti socializacijos sutrikimų paveiktą asmenybės vystymąsi.

Ir nors pastaruoju metu šioms temoms skiriama pakankamai daug dėmesio, tačiau daugiausia akcentuojama neigiama pataisos įstaigų įtaka nepilnamečio asmenybei. Todėl šiame darbe bus nagrinėjama su kokiomis nepilnamečių socializacijos problemomis susiduria šios institucijos ir kokiomis priemonėmis mėgina jas paveikti.

Tyrimo objektas – nepilnamečių, patekusių į pataisos įstaigas, socializacijos problemas.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti nepilnamečių, atliekančių laisvės atėmimo bausmę Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose, socializacijos problemas.

Taikomi metodai: teisinės ir mokslinės literatūros analizė bei anketinė apklausa, kuri buvo atlikta aiškinantis nepilnamečių socializacijos problemas bei pataisos namų daromą poveikį nepilnamečiams, atliekantiems laisvės atėmimo bausmę.

Tyrimo apibūdinimas: tyrimas buvo atliekamas Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose 2008 m. lapkričio 11–12 d. Tomis dienomis pataisos namuose laisvės atėmimo bausmę atliekančių vaikų nuo 14 iki 21 metų amžiaus skaičius svyravo nuo 100 iki 102 nuteistųjų, kadangi šioje įstaigoje nuolat vyksta nepilnamečių kaita, atvyksta nauji nuteistieji ir paleidžiami atlikusieji bausmę.

Nepilnamečių apklausa buvo vykdoma atsižvelgiant į didelį nuteistųjų užimtumą, todėl jie buvo suskirstyti į grupes po 10 asmenų klasėje, kur socialinės reabilitacijos skyriaus darbuotojas išdalijo anketas, į šį darbuotoją jie taip pat galėjo kreiptis iškilus klausimų dėl anketos pildymo. Taip buvo stengiamasi užtikrinti kuo didesnę anketų grįžtamumą.

Buvo pateikta 100 anketų, atlikus tyrimą gražintos 93 užpildytos anketos, iš jų 85 užpildė nepilnamečiai, atitinkantys darbe naudojamą apibrėžimą (nuteistieji nuo 14 iki 18m. amžiaus) ir 8 – dvidešimtmečiai.

Nepilnamečių socializacijos teoriniai aspektai

Tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose nepilnamečių teises ir pareigas, paprastai įvardijamas konkretus amžius, nuo kurio asmuo yra laikomas suaugusiu. Tačiau nereikia pamiršti, kad su tam tikra amžiaus riba siejama ir asmens socialinė branda, jo visuomeninis statusas, civilinis, darbinis, pilietinis veiksnys, atsakomybės ribos (Nepilnamečių justicija Lietuvoje. < http://www.nplc.lt/lit/nepiln_justic_Liet.pdf>. [žiūrėta 2007-10-30]). Ši riba yra skirtinga nustatant minimalių amžių sudaryti santuokai, privalomojo mokymosi, savarankiško sprendimų priėmimo dėl darbo santykių, atsakomybės už savo veiksmus ir jų pasekmes, pilietinių pareigų atlikimo. Taip pat reikia pasakyti, kad teisės aktuose dažnai vartojamos kelios sąvokos kalbant apie nepilnamečius, tai – vaikas, naujagimis, mažametis, nepilnametis, paauglys. Jos suponuoja ir tam tikrus statuso skirtumus.

Bendriausia yra vaiko sąvoka, ji pateikiama Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje (1995) – „*vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau*“. Analogiška sąvoka pateikiama ir nacionaliniame Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) – „*vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip*“. Taigi, Lietuvos Respublikos teisės aktai gali numatyti tam tikras išimtis, kai pilnametystė nesiejama su 18 metų amžiaus riba. Šias išimtis įvardija kiekviena valstybė savo nacionaliniais teisės aktais, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (2000) numatyta, kad tai yra santuokos sudarymas ir emancipacija. Kaip matome, šiais dviem atvejais labai svarbus socialinis kriterijus, kadangi teismas,

sprendamas klausimą dėl santuokinio amžiaus sumažinimo ar emancipacijos, turi atsižvelgti į vaiko socialinę brandą ir jo gebėjimą savarankiškai įgyvendinti teises bei prisiimti pareigas.

Toliau šiame straipsnyje kalbant apie nepilnametį bus naudojamosi baudžiamosios ir bausmių vykdymo teisės suformuluotomis sampratomis, kad *nepilnametis* yra vaikas nuo 14 iki 18 metų amžiaus, kuriam apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu yra paskirta baudžiamosios atsakomybės priemonė (kriminalinė bausmė, kita auklėjamojo poveikio priemonė ar kiti Baudžiamajame kodekse numatyti įpareigojimai ir draudimai).

Socializacijos sutrikimus galima būtų apibrėžti kaip socializacijos procese atsirandančias ydas, trūkumus dėl neigiamų aplinkos veiksnių bei paties individo vidinių savybių sąveikos. Taigi, kaip jau ne kartą minėjome, augančio vaiko aplinka labai svarbi jo raidai. Todėl ir yra išskiriami socializacijos institutai, dar vadinami socializacijos agentais, turintys didžiausią įtaką asmenybės vystymuisi, tai: šeima, mokykla, draugai ir visuomenės informavimo priemonės. Toliau ir pamėginsime aptarti galimus kiekvieno šių institutų sutrikimus ir jų įtaką nepilnamečių nusikalstamumui.

Pagrindiniai faktoriai, lemiantys socializacijos proceso problemas (Vaitekoniene V., 2002):

- Vaiko kognityvinės raidos sutrikimai;
- Auklėjimo klaidos šeimoje;
- Nesėkmės ir neigiamų vertinimų dominavimas mokykloje;
- Atstūmimas ir izoliacija bendraamžių grupėje;
- Visuomenės informavimo priemonėse demonstruojamas smurtas ir prievarta.

Nepilnamečio nusikalstamo elgesio rizikos veiksniais (pagal Žukauskienė R., 2006) gali būti:

- Žemesnis intelektas, hiperaktyvumas, kitos dėmesio sutrikimo problemos, veikiantys gebėjimą mokytis, įsisavinti ir apdoroti informaciją.
- Impulsyvumas, emocionalumas (pasireiškia greitai užsiplieskiančiu pykčiu, irzlumu, nerimastingumu), savikontrolės trūkumas (neramumas, nekantrumas, trumpalaikis dėmesys), agresyvumas.
- Paaugliams būdingas naujų, malonių ar aštrių pojūčių ieškojimas.
- Socialinės kognicijos sutrikimai, pasireiškiantys asmens nesugebėjimu adekvačiai suvokti įvairius stimulus ir informaciją iš aplinkos, netinkamu jos interpretavimu, pritaikymu, bei kitoje informacijos apdorojimo sferose apie ką jau kalbėjome aptardami socialines kognityvines teorijas, aiškinančias nusikalstamumą.

Šeima yra pagrindinė visuomenės ląstelė, pati artimiausia žmogui aplinka, kurioje vaikas gimsta ir vystosi. Kiekvienam vaikui reikalingas tėvų buvimas ir palaikymas, ryšys su jais, nes tai užtikrina normalų socialinį, emocinį ir kognityvinį vystymąsi. V. Mudrik išskyrė tokias šeimos funkcijas socializacijos procese (Leliūgienė I., 1997):

- Fizinis ir emocinis žmogaus vystymasis. Kūdikystėje ir ankstyvojoje vaikystėje ši funkcija yra esminė ir jos negali atstoti jokie kiti socializacijos institutai. Vėliau jos įtaka laipsniškai mažėja, bet išlieka svarbi.
- Vaiko protinis ir kultūrinis vystymasis.
- Socialinių normų įsisavinimas (pvz.: šeimos narių vaidmenys, įsisavinama, kaip turi elgtis tėvai, kokios jų pareigos.).
- Vertybinių orientacijų formavimasis.
- Socialinė psichologinė pagalba žmogui, kuri veikia asmens savęs vertinimą, savigarbą.
- Lyčių psichologijos formavimasis (čia ypač svarbus tėvo vaidmuo).

Mokyklos vaidmuo socializacijoje labai svarbus, nes ji gali ne tik pagilinti vaiko problemas, bet ir padėti jas spręsti. Mokyklose dirbantys socialiniai pedagogai dirba su įvairių sunkumų turinčiais vaikais. Pastebėję jų problemas jie imasi priemonių padėti, nusiųsti pas reikiamus specialistus, bendradarbiauti su jais. Juk kuo anksčiau bus pastebėta problema ir pradėta su ja dirbti, tuo didesnė tikimybė, kad jos desocializuojantis poveikis bus mažesnis.

Vaikai įvairių elgesio modelių išmoksta ne tik šeimoje, bet ir bendraudami, žaisdami su draugais. Jų įtaka, ypač paauglystėje, yra labai svarbi. Jaunimo grupuotės atsiranda ten, kur aplinka: šeima, mokykla, vietinė bendruomenė nieko neduoda jaunimui, netenkina svarbiausių – naujų įspūdžių, saugumo, simpatijos bei pripažinimo poreikių (Justickis V., 2001).

Mokykloje neturėdami gerų ryšių su bendraklasiais vaikai jų ieško kitur. Vaikų grupėse gana dažnai yra atstumiami šiek kitokie, kurie skiriasi nuo daugumos – skurdžiau gyvenantys, prasčiau apsirengę, agresyvesni, linkę konfliktuoti, prasčiau besimokantys, atsiliekantys. Nutrūkus pozityviems ryšiams su klase, mokykla tokie paaugliai dažniausia susiburia į grupeles, pasižyminčias panašiais interesais, turinčias savitas elgesio taisykles ir vertybes. Jose įgyja galimybę patenkinti savo poreikius: savęs įtvirtinimo, priklausomybės, pripažinimo ir pritarimo, naujų įspūdžių, saugumo, globos – visa tai, ko iki šiol neturėjo. Tokie netinkami draugai neigiamai veikia ir socializacijos procesą. Reikia pažymėti,

jog vienas iš nepilnamečių nusikalstamumui būdingiausių požymių yra tai, kad didelė dalis nusikalstamų veikų yra padaroma grupėje.

Visuomenės informavimo priemonės labai svarbus socializacijos veiksnys, formuojantis išorinio pasaulio sampratą, požiūrį į įvairius reiškinius, elgesio normas, vertybių sistemą, be to, tai labai prieinamas ir populiarus laisvalaikio praleidimo būdas (Valickas G., 1997). Tik reikėtų paminėti, kad mokymuisi iš televizijos labai svarbūs tokie faktoriai kaip:

- nekontroliuojamas televizijos laidų žiūrėjimas;
- ilgalaikis (4 ir daugiau valandų per dieną) televizijos laidų žiūrėjimas ikimokykliniame amžiuje;
- ilgalaikis smurtinių programų žiūrėjimas mokykliniame amžiuje;
- tėvų pabrėžiama fizinė jėga kaip disciplinos palaikymo priemonė;
- mažas vaizduotės, žinių troškimo ir kūrybingumo skatinimas šeimoje.

Nepilnamečių patekimas į pataisos įstaigas turėtų būti kuo daugiau ribojamas, siekiant išvengti žalos, kurią gali jos padaryti (Jungtinių Tautų standartinės minimalios teisingumo vykdymo nepilnamečiams taisyklės, 2004). Ši tarptautinė rekomendacija turėtų būti suprantama kaip vienas iš pagrindinių principų sprendžiant klausimą dėl bausmės skyrimo nepilnamečiui, padariusiam nusikalstamą veiką. Skirtingai nei suaugusiųjų, nepilnamečių nusikalstamumą, be socializacijos problemų, veikia ir paauglystės laikotarpis, pasižymintis savęs ieškojimu, įspūdžių ir nuotykių troškimu. O nepilnamečiui, kuris veikiant desocializuojančiai aplinkai neturėjo sąlygų išsiugdyti apsauginių savybių, šis laikotarpis yra labai sunkus. Todėl pataisos įstaigos ir visa jų sistema turėtų veikti orientuojantis į nepilnamečio socializacijos trūkumų šalinimą ir perimtųjų neigiamų nuostatų keitimą.

Lietuvoje bausmių vykdymo sistema nepilnamečiams nėra specializuota – atskirta nuo suaugusiųjų kaip ir visas baudžiamasis procesas. Jiems yra taikomos tik tam tikros išimtys, kuriomis stengiamasi atsižvelgti į vaiko teisių užtikrinimą, nepilnamečio psichologines ir socialines priežastis, nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, kad būtų paskirta kuo efektyvesnė bausmė, o užtikrinant jos vykdymą būtų pasiekti bausmės tikslai. Todėl galima teigti, jog už nepilnamečių bausmės atlikimą paprastai yra atsakingos tos pačios institucijos bei pareigūnai kaip ir suaugusiųjų.

Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje-pataisos namuose atliekamos laisvės atėmimo bausmės – areštas ir terminuotas laisvės atėmimas. Čia nuteistieji nepilnamečiai yra labiausiai izoliuojami nuo visuomenės. Pataisos namų teritorija yra aptverta aukšta tvora ir suskirstyta į tris sektorius – *pataisos namus*, kur nuteistieji nepilnamečiai gyvena ir mokosi; *tardymo izoliatorių*, kur patenka nepilnamečiai, kuriems pritaikyta kardomoji priemonė – suėmimas, kurie laukia nuosprendžio įsiteisėjimo, taip pat nuteistieji, atliekantys arešto bausmę bei palikti atlikti dirbti ūkio darbus; *gamybines patalpas*, kur nuteistieji dirba bei įgyja profesiją.

Laisvės atėmimo bausmę atliekantys nepilnamečiai yra paskirstomi į paprastąją (čia patenka visi naujai atvykę bei lengvosios grupės nuteistieji, jei jiems per vienerius metus už režimo pažeidimus paskiriamos ne mažiau kaip trys nuobaudos arba jei jie pažeidžia nustatytus draudimus, nevykdo pataisos namų administracijos teisėtų reikalavimų) ir lengvąją (čia nepilnamečiai gali patekti atlikę ne mažiau kaip šešis mėnesius paskirtos bausmės ir neturintys galiojančių nuobaudų, aktyviai dalyvaujantys socialinės reabilitacijos bei užimtumo programose bei dirbantys arba besimokantys) grupes (Lietuvos Respublikos „Laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų priskyrimo pataisos įstaigų paprastajai, lengvajai ir drausmės grupėms kriterijai“, 2003). Atliekantieji arešto bausmę į grupes nėra skirstomi.

Prisimenant socialinio išmokymo teoriją, mokymuisi teigiami pastiprinimai yra svarbesni nei bausmės. Todėl nuteistiesiems, kurie aktyviai dalyvauja socialinės reabilitacijos programose, mokosi ar dirba, laikosi pataisos įstaigose nustatytos tvarkos ir administracijos reikalavimų nepilnamečiams gali būti skiriamos paskatinimo priemonės (Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, 2002) :

- padėka;
- pinigine premija už geriausius darbo rezultatus;
- teisės vieną kartą papildomai paskambinti telefonu suteikimas;
- trijų papildomų ilgalaikių arba trumpalaikių pasimatymų per vienerius metus suteikimas;
- paskirtos nuobaudos panaikinimas prieš terminą;
- leidimas nepilnamečiams pasimatymo su tėvais, globėjais (rūpintojais), artimaisiais giminaičiais ar kitais pasitikėjimo vertais asmenimis metu išeiti iki aštuonių valandų už nepilnamečių pataisos namų teritorijos ribų;
- leidimas atostogų metu parvykti į namus;
- trumpalaikės išvykos į namus suteikimas;
- nepilnamečiams, atlikusiems ne mažiau kaip šešis mėnesius paskirtos bausmės, – perkėlimas iš paprastosios grupės į lengvąją grupę;

- nepilnamečiams, atliekantiems bausmę pataisos namuose, kurie gerai elgiasi, gali būti leidžiama kartu su pataisos įstaigos darbuotojais nueiti į kiną, teatrą, koncertą, sporto varžybas ar kitus ne pataisos įstaigoje organizuojamus renginius;
- nuteistieji, kurie nepriekaištingu elgesiu ir stropiu darbu bei mokymusi įrodė, kad pasitaisė, gali būti Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka teikiami lygtinai atleisti nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą arba neatliktą laisvės atėmimo bausmės dalį pakeisti švelnesne bausme.

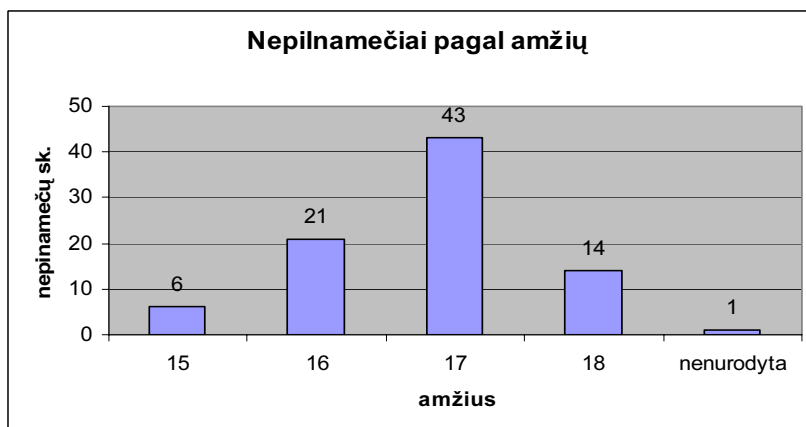
Šiomis priemonėmis pataisos įstaigos administracija siekia skatinti tinkamą nepilnamečio elgesį ir parodyti, jog geru elgesiu galima kur kas daugiau pasiekti ir pagerinti savo padėtį.

Kaip matome, laisvės atėmimu nuteistus nepilnamečius siekiama pataisyti, suteikiant socialinių žinių, mokant bendravimo, alternatyvių konfliktų sprendimo būdų, socialaus elgesio normų. Taip pat režimu siekiama išugdyti disciplinos, taisyklių, kurios turėtų skatinti laikytis tam tikros drausmės. Pataisos namai atlieka ir auklėjamąją funkciją, kad „nuteistieji išėję į laisvę daugiau nebeususikalstų ir savo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis“ (Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, 2002), kitaip sakant, norima išmokyti nepilnamečių visuomenei priimtinių taisyklių, kuriomis jis, išėjęs į laisvę, turėtų vadovautis tolesniame savo gyvenime. Vis dėlto tokia uždara aplinka nėra pati palankiausia terpė nepilnamečio socializacijai ir asmenybės ugdymui, nes kad ir kaip nesinorėtų to pripažinti pataisos įstaigose, tarp nuteistųjų svarbią vietą užima subkultūra, kuri tik dar labiau apsunkina nuteistojo socializacijos problemų sprendimą, formuoja nusikaltėlio asmenybės bruožus, o plisdama už pataisos įstaigų ribų destruktiviai veikia ir visą visuomenę (Petkus A., 2006).

Nepilnamečių, patekusių į pataisos įstaigas, socializacijos problemų analizė

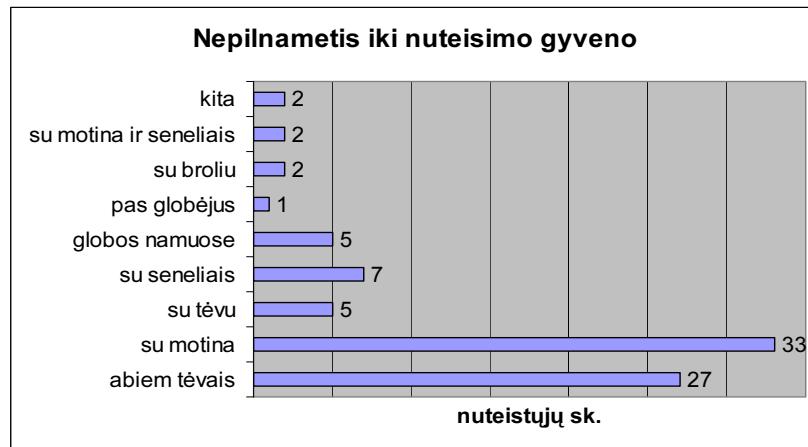
Pataisos namuose bausmę atlieka nepilnamečiai, nuteisti už sunkiausias nusikaltimus, t. y. labiausiai linkę sprendžiant konfliktus ir kitas problemas naudoti agresiją ar kitus būdus, prieštaraujančius visuomeninėms normoms, taigi galima manyti ir labiausiai paveikti socializacijos sutrikimų. Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje-pataisos namuose vyksta nuolatinė auklėtinių kaita (per dieną pasikeičia iki 10-ies nuteistųjų): vieni asmenys išvyksta, kiti – atvyksta, todėl vidutiniškai vienu metu būna apie 108 nuteisti nepilnamečiai (2007 m. duomenimis (<<http://www.nti-pn.lt/statistika.html>>. [žiūrėta 2008-05-29]). Iš jų pagal galimybes bus apklausti visi.

Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje-pataisos namuose laisvės atėmimo bausmę atlieka nepilnamečiai ir jaunuoliai iki 21 m., jei yra aiškiai ėmę taisytis, tuomet gali būti palikti nepilnamečių pataisos namuose, motyvuotu šių namų direktoriaus nutarimu siekiant įtvirtinti jų pataisymo rezultatus (Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, 2002). Tyrimo metu pataisos namuose 14–15 metų amžiaus vaikų buvo nedaug (1 pav.), tai tik patvirtina, kad nepilnamečių baudžiamoji politika orientuojama į tai, kad laisvės atėmimo taikymas yra kraštutinė priemonė. Todėl didesnis dėmesys skiriamas įstatymuose numatytoms alternatyvioms priemonėms siekiant nepilnamečio elgesio pasikeitimo jo neizoliuojant. Kiti nepilnamečiai pagal amžių pasiskirstė taip: daugiausia laisvės atėmimo bausmę atlieka septyniolikmečiai (43 asmenys) ir šešiolikmečiai (21 asmuo).

1 pav. Nepilnamečiai pagal amžių

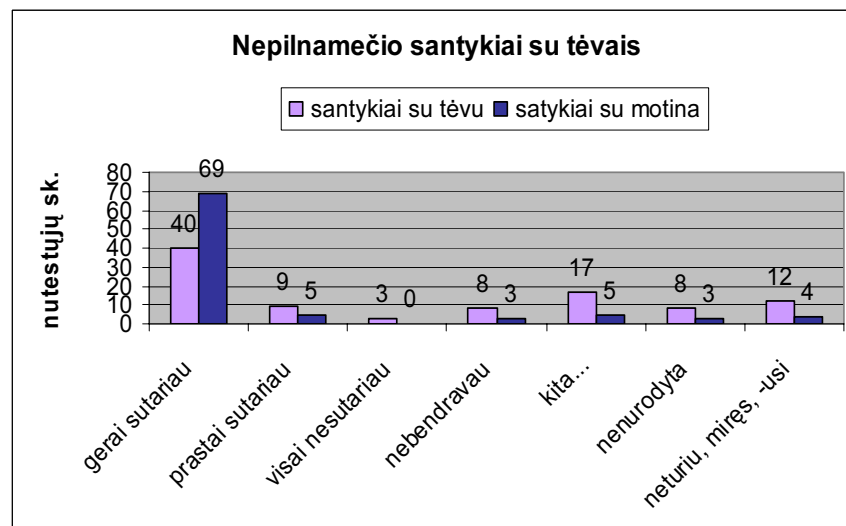
Kalbant apie šeimynines aplinkybes, tik trečdalis nuteistųjų iki nuteisimo gyveno su abiem tėvais (2 pav.), tuo tarpu kiti 41 su vienu iš tėvų, iš jų - dauguma (33) – su motina, o 2 ir su patėviu, 3 su motina ir seneliais, 5 su tėvu, 7 nepilnamečiai gyveno pas senelius, 5 – globos namuose, 2 su broliu ir po vieną – pas globėjus, pas tetą ir su drauge.

2 pav. Nepilnamečio gyvenamoji vieta iki nuteisimo

Nepilnamečio socializacijos procesui labai svarbi artimiausia jo aplinka, t. y. šeima. Jau žinoma, kad tik kiek daugiau nei trečdalis (27 respondentai) visų nepilnamečių, esančių pataisos namuose, iki nuteisimo gyveno su abiem tėvais ir beveik pusė su vienu iš tėvų (2 pav.). Tai rodo, kad net du trečdaliai nuteistųjų neturėjo tokios šeimos, kurioje nebūtų desocializuojančių veiksmų.

Iš 74 atsakiusių į klausimą apie santykius su tėvais 4 parašė neturintys abiejų tėvų, nėra jų matę arba jie – mirę. Dar 8 nepilnamečiai nėra bendravę ar matę savo tėvo. Tuo tarpu 3 atvejais motinos ir 8 – tėvai nebendravo su sūnum. Tačiau net 69 iš 82-jų nepilnamečių nurodė su motina sutariantys gerai, tuo tarpu su tėvu gerai sutarė 40 iš 77. Prastai sutariantys nurodė 5 nuteistieji apibūdindami savo santykius su motina ir 9 – su tėvu. Tarp kitokių atsakymų kalbant apie santykius su motina vienas nurodė, jog sutarė normaliai, taip pat 2 tokie atsakymai pasitaikė ir santykiuose su tėvu (3 pav.). Teigiamai socializacijai labai svarbūs tėvų ir vaikų geri santykiai, ypač berniukams svarbus tėvo autoritetas, nes iš jo jie perima tai, kokiomis savybėmis turi pasižymėti vyras ir tėvas, tačiau, kaip matome, su tėvu santykiai net pusės respondentų buvo sudėtingi, nepalankūs pozityviai socializacijai.

3 pav. Nepilnamečių santykiai su tėvais

Kalbant apie nuteistųjų nepilnamečių santykius su tėvais reikėtų paminėti, jog vaikai, kad ir kurie jų tėvai būtų, nėra linkę apie juos kalbėti blogai, ypač apie motinas, tačiau prašant juos apibūdinti iš 85 anketų – 20 nebuvo nieko neparašyta apie motiną ir 26 – apie tėvą (1 lentelė). Rašydami apie motinas 57 vaikai apie jas atsiliepė labai teigiamai: „gera“, „labai gera“, „rūpestinga“, „supratinga“, „nuoširdi“, „graži“, „atleidžianti“, „nuostabus žmogus“, „tolerantiška“, „ideali“, „švelni“, „geros širdies“, „teisinga“ ir pan. Dviejose anketose buvo parašyta, kad motina yra bloga, iš jų vienu atveju: „buvo bloga kol mane augino“. Kitais atvejais buvo rašoma, kad mamos neturi, kad ji dirba arba nežinojo, kaip ją apibūdinti. Manytina, kad geresni santykiai ir atsiliepimai apie motiną yra todėl, kad gerokai daugiau nepilnamečių gyvena kartu su motina.

Apibūdinami tėvą 29 vaikai apie jį atsiliepė teigiamai nors buvo mažiau iškalbingi nei rašydami apie mamą: „geras“, „rūpestingas“, „geriausias draugas“, „suprantantis“ ir pan., taip pat buvo paminėta, kad gerai auklėjo. Apibūdinami tėvą 12 nepilnamečių apie jį atsiliepė neigiamai, rašydami, kad jis yra „niekšas“, „blogas“, „piktas“, „griežtas“, nesirūpinantis savo vaikais. Tarp kitokių apibūdinimų taip pat buvo minima: neturi tėvo, jis miręs, kad su juo nebendruoja, vartoja alkoholį, lengvai susierzina, kad nesutaria su juo arba nežinojo, kaip jį apibūdinti. Tokie atsiliepimai apie tėvą tik patvirtina, kad nepilnamečio santykiai su tėvu turi įtakos jų problemiška socializacijai.

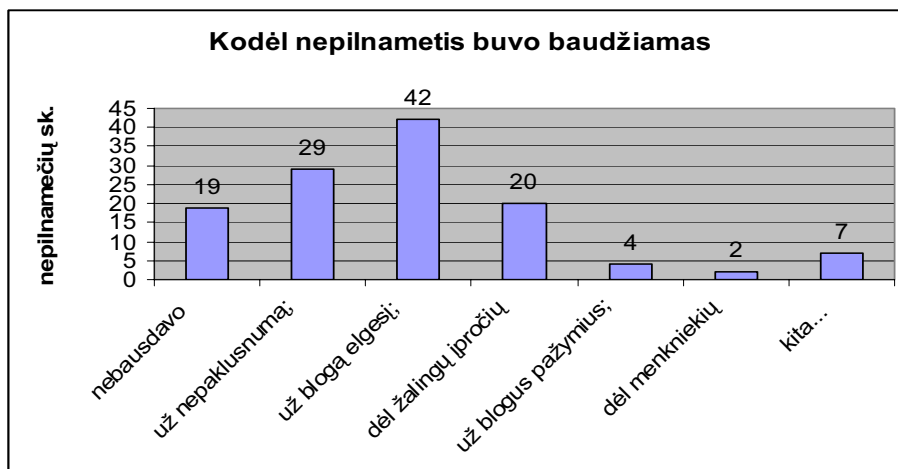
1 lentelė. Mano tėvai

	Teigiamai	Neigiamai	Kita	Nenurodyta
Apibūdino motiną	57	2	6	20
Apibūdino tėvą	29	12	18	26

Vaiko socializacijos procesui labai reikšmingas auklėjimas ir disciplina, todėl svarbu, kad su vaiku būtų kalbama apie tai, kad jis netinkamai elgiasi ir toks elgesys būtų įvertinamas proporcinga bausme. Reikia paminėti, kad iš 85 apklaustų nepilnamečių, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, 19 nurodė nebuvę baudžiami, iš jų 6 gyveno su abiem tėvais, 10 – su vienu iš tėvų. (4 pav.) O disciplinos nebuvimas lemia žemą savikontrolę bei skatina asocialaus elgesio formavimąsi.

Kalbant apie priežastis, kodėl nepilnametis buvo baudžiamas, nuteistieji daugiausiai kartų – 42 pasirinko variantą „už blogą elgesį“, 29 – „už nepaklusnumą“, 20 – dėl rūkymo ir alkoholio vartojimo. Tarp kitokių variantų – 4 nepilnamečiai parašė, jog baudžiami buvo už vagystes, 2 – už tai, kad prasiakaldavo, 1 – kad naktimis negrįždavo namo.

Tačiau tik mažiau nei su puse iš 66 nepilnamečių, kurie už netinkamą elgesį buvo baudžiami, tėvai ir globėjai (31) stengdavosi ramiai pasikalbėti. Vis dėlto kiti nuteistieji 23 kartus nurodė, kad baudžiami buvo barant, 13 – taikant nestiprias fizines bausmes, 5 – mušant, kai likdavo žymės ant kūno, auklėjami buvo netinkamais būdais taip tik skatinant desocializuojančių nuostatų formavimąsi. Nors iš visų 82 nurodžiusių, kad prieš juos buvo smurtaujama, tik 4 teigė patyrę fizinį smurtą iš artimųjų, 1 – globos namuose. Smurtas pasireiškėdavo mušant diržu ar pagaliu ar suduodant per veidą. Vienu atveju nuteistas nepilnametis nurodė, kad prieš jį buvo naudojamas psichologinis smurtas – grasinama jį atiduoti į globos namus.

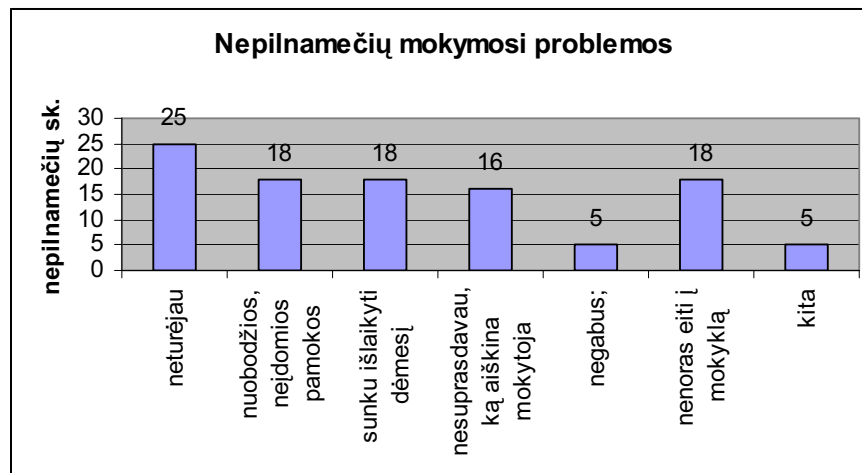

4 paveikslas. Kodėl nepilnametis buvo baudžiamas

Kalbant apie šeimą reikia pasakyti, jog klausimai buvo orientuojami į santykius iki patekimo į pataisos namus, tačiau klausimas pateiktas apie nepilnamečio vaikystę taip pat atskleidė panašią informaciją. Nuteistieji nepilnamečiai užbaigdami sakinį: „Vaikystėje man labiausiai trūko...“ ne kartą paminėjo tėvus, vieną iš tėvų ar jų dėmesį, kai kurie teigė, kad tėvų griežtumas būtų juos sulaukęs nuo nusikalstamų veiksmų. Šie atviri pačių nepilnamečių nurodyti atsakymai tik patvirtina mūsų ankstesnius pastebėjimus, kad šeima yra vienas svarbiausių socializacijos institutų vaiko gyvenime. Todėl defektai, atsiradę pirmaisiais jo gyvenimo metais, kai socializacija yra intensyviausia, lemia ir daugiau problemų kituose socializacijos agentuose (mokykloje, renkantis draugus, atsirenkant informaciją iš visuomenės informavimo priemonių). O kuo daugiau tų trūkumų yra ir kuo jie senesni tuo sunkiau pakeisti jų paveiktas nuostatas, įpročius ir įgūdžius.

Mokykla nepilnamečio socializacijos procese užima svarbią vietą, nes joje dirbantys specialistai gali padėti spręsti jau pastebimas socializacijos problemas, bet taip pat šiame institute gali būti ir desocializuojančių veiksnių.

Atsakydami į klausimą, ar turėjo mokymosi sunkumų, iš 84 nepilnamečių pataisos namuose 25 atsakė, kad neturėjo, nors 5 iš jų mokykloje gaudavo penketus ir žemesnius pažymius ir tik vienas gyveno kartu su abiem tėvais, tačiau jis daugiau nieko nenurodė kituose klausimuose, susijusiuose su tėvu, o rašydamas, ko labiausiai trūko vaikystėje, nurodė būtent jį. Kiti po 18 kartų pasirinko variantus: „nuobodžios pamokos“, „sunku išlaikyti dėmesį“ bei „nenoras eiti į mokyklą“. Dar 16 kartų buvo pasirinktas variantas „nesuprasdavau, ką aiškina mokytoja“, 5 kartus – „aš negabus“, taip pat keletas parašė, kad jiems buvo sunku susikaupti, tingėjo mokytis, konfliktuodavo su vaikais arba nepatiko mokykla (5 pav.). Visi minėti atsakymai neigiamai veikia nepilnamečio motyvaciją mokytis, o tai lemia ir socializacijos problemas šiame institute.

5 pav. Nepilnamečių mokymosi problemos

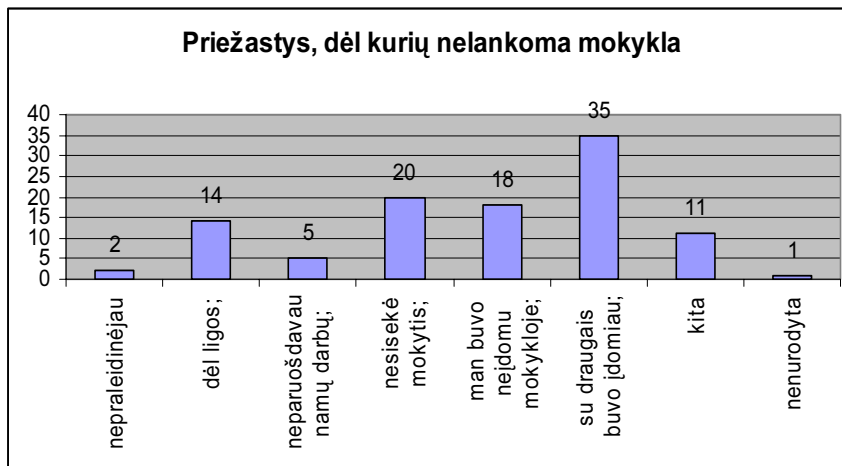
Siejant nepilnamečių mokymosi problemas ir šeimą galima pastebėti, jog šiek tiek daugiau turėję sunkumų mokydami nurodė tie, kurie gyveno su vienu iš tėvų. Tarp jų taip pat buvo šiek tiek daugiau ir prasčiau besimokančiųjų – gaunančiųjų penketus ir žemesnius pažymius. Todėl matome, jog problemos šeimoje veikia ir nepilnamečio mokymosi rezultatus bei motyvaciją.

Kalbant apie nuteistųjų laisvės atėmimo nepilnamečių įvertinimus mokykloje, reikia pasakyti, kad jų gebėjimai nebuvo itin prasti. Anketose 42 respondentai nurodė, kad jų gaunami pažymiai buvo 7–6, 14 teigė gaudavę įvairius įvertinimus, 4 nepilnamečių teigimu jų pažymiai buvo 8–10 ir beveik trečdalis mokėsi penketais ir žemesniais pažymiais iš jų 2 parašė gaudavę tik dvejetus. Neigiami įvertinimai dažnai lemia ir neigiamą mokytojų požiūrį į šiuos vaikus, ypač jei jie dažnai praleidinėja pamokas arba jų metu elgiasi netinkamai, taip mėgindami atkreipti bendraklasių dėmesį į save. Neigiama mokytojo reakcija į tokį elgesį jį tik sustiprina.

Daugeliu atvejų mokykla kėlė ir neigiamus prisiminimus, tačiau 15 nepilnamečių iš 79 atsakiusių negalėjo pasakyti kas jiems nepatiko mokykloje, rašydami, kad mokykloje buvo viskas gerai arba „kai netingėdavau mokytis, niekas man neužkliūdavo“.

Visi nepatinkantys mokykloje dalykai atgraso nepilnamečių nuo jos ir silpnina jo ir taip nedidelį norą lankyti mokyklą. Tačiau tam, kad mokymasis būtų sėkmingas, svarbu be pateisinamų priežasčių nepraleidinėti pamokų. Tik 14 nepilnamečių pažymėjo, kad praleisdavo pamokas dėl ligos (6 pav.).

Dažniausia – 35 kartus tarp nuteistųjų buvo pasirinktas variantas, kad už mokyklos ribų su draugais jiems būdavo įdomiau, 20 – praleisdavo pamokas, nes jiems nesisekė mokytis, 18 – mokykloje buvo neįdomu, 5 – nes neparuošdavo namų darbų, kiti – nes nesutarėdavo su mokytojais ar bendraklasiais, jiems nepatiko arba tingėjo mokytis, vienas – vengdavo kontrolinių, du – eidavo dirbti. Kaip matome iš pateiktų atsakymų, nuteistieji nebuvo itin susidomėję mokymusi, o tai savo ruožtu veikė nepilnamečio atstūmimą mokykloje ir kitas įvardytas socializacijos problemas šiame institute.

6 pav. Priežastys, dėl kurių nelankoma mokykla

Draugų įtaka nepilnamečių gyvenime yra labai svarbi. Kaip matėme anksčiau, daugiausia – 35 atvejais nuteistieji pasirenko variantą, kad dažnai praleisdavo pamokas, nes už mokyklos ribų jiems su draugais buvo įdomiau. Todėl reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad net 58 vaikai pažymėjo, jog kai kurie iš jų draugų buvo įtariamai, kaltinami ar nuteisti už nusikalstamos veikos padarymą. Be to, net trečdalis (27 atvejais) nuteistųjų draugavo tik su vyresniais asmenimis, o tai gali būti bendraamžių atstūmimo pasekmė. Šie duomenys rodo, kad nuteistųjų nepilnamečių artimiausioje aplinkoje buvo daug asocialaus elgesio pavyzdžių. Desocializuojantį šio instituto poveikį nuteistiesiems patvirtina tai, kad visi nepilnamečiai dažnai bendravo ir kartu leisdavo ne tik laisvą laiką (2 lentelė), bet ir pamokas praleisdavo todėl, kad taip leidžiamas laikas jiems buvo įdomesnis.

2 lentelė. Santykiai su draugais

Santykiai su draugais	Nuteistųjų sk.
Dažnai bendravom, kartu leisdavom laisvalaikį	78
Kartais susitikdavome	2
Buvom tiesiog pažįstami	2
Kita	5
Nenurodyta	1

Jau žinome, kad dauguma iš nuteistųjų nepilnamečių bendravo su įtariamais, kaltinamais ar jau teistais už nusikalstamos veikos padarymą asmenimis. Septyni nuteistieji nurodė, kad draugai buvo visiškai nesusiję su jo nusikalstamais veiksmais, kiti – kad ne visi draugai prie to prisidėjo (3 lentelė). Dar 39 nurodė, kad nusikalstama veika buvo jų pačių sprendimas, nors dauguma – 33 atvejais tokioje veikloje kartu dalyvavo ir draugai. Iš dviejų pažymėjusių, kad draugai privertė padaryti nusikaltimą, savo draugų būryje teistų asmenų neturėjo, tačiau vienas jų buvo teistas 2 kartus, kitas – 6. Iš gautų atsakymų matyti, kad net pusė nepilnamečių nurodė, jog draugai kartu dalyvavo nusikalstamoje veikloje arba į ją įtraukė. Tai tik patvirtina, kad bendravimas su kriminalinę patirtį turėjusiais draugais turėjo įtakos ir paties nepilnamečio nusikalstamiems veiksams, nors dažnai ir jis pats apsisprendavo netinkamai.

3 lentelė. Nusikalstamumas ir draugų įtaka

Nusikalstamumas ir draugų įtaka	
Jei ne jie, aš nebūčiau padaręs šio nusikaltimo	14
Jie kartu su manimi dalyvavo	33
Jie privertė mane padaryti šį nusikaltimą	2
Tai buvo mano sprendimas	39
Kita	11

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad bendraamžių atstūmimas ir netinkamų draugų pasirinkimas labai smarkiai veikia nepilnamečių socializacijos problemas.

Nors ne daugelis parašė domėjęsi spauda ir žurnalais, tačiau net 60 nuteistųjų nurodė skaitydavę bei 13 – retkarčiais paskaitinėdavę. Dažniausiai buvo skaitoma apie nusikaltimus ir katastrofas. Be paminėtųjų temų dar buvo domimasi sportu, horoskopais. (4 lentelė). Atsakymai rodo, kad nuteisti nepilnamečiai domėjosi kriminalinėmis temomis, kur pateikiama daug neigiamos informacijos.

4 lentelė. Skaitomiausios temos tarp nuteistųjų

Skaitomiausios temos tarp nuteistųjų	
Nusikaltimai ir katastrofos	61
Laisvalaikio pramogos	9
Apie pomėgius	8
Socialinės temos	1
Politinės naujienos	4
Kita	7
Nenurodyta	1

Nuteistųjų, patekusių į Kauno nepilnamečių pataisos namus, socializacijos problemas mėginama spręsti užtikrinant dalyvavimą įvairiose veiklose – organizuojant jų mokymą, užtikrinant dalyvavimą socialinės reabilitacijos programose, suteikiant galimybę dirbti, tokiomis priemonėmis taip pat siekiama išvengti neigiamos pataisos įstaigos įtakos. Vis dėlto, kad tokios pastangos duotų naudos, reikia, kad nepilnamečiai būtų suinteresuoti tokią pagalbą priimti.

Siekiant išsiaiškinti tai nepilnamečiams buvo pasiūlyta pasirinkti teiginį, labiausiai atitinkantį jų nuomonę apie dalyvavimo socialinės reabilitacijos programose priežastis (5 lentelė). Iš pateiktų atsakymų matyti, kad tik pusė visų dalyvaujančių yra motyvuoti gauti žinių, padėsiančių geriau pažinti save ir kitus, sugrįžti į visuomenę ir efektyviau joje funkcionuoti, nors reikia paminėti, kad 3 iš jų dalyvavimas yra galimybė kažkaip praleisti laiką, 19 nurodė dalyvaujantys programose tik todėl, kad jos yra privalomos, o vienas rašė, kad dalyvauja nenoriai, nes jam nepatinka tie nepilnamečiai su kuriais jis patenka į vieną grupę. Dar vienas tvirtino, kad pataisos įstaigoje vykdomos programos jam yra įdomios. Šie atsakymai rodo, kad tie nepilnamečiai, kurie nėra suinteresuoti keisti savo įpročių, kurie nesutinka su jiems nustatytomis taisyklėmis ir nesupranta baudmės tikslo, neįvertina ir pataisos įstaigos pastangų jiems pagelbėti ir paskatinti kitaip pažvelgti į savo situaciją, aktyviai išnaudoti suteiktas galimybes asocialioms nuostatoms keistis.

Vis dėlto net ir nenoromis dalyvaudami socialinės reabilitacijos programose, 62 nuteistieji mano, kad būnant laisvėje naujos žinios ir įgūdžiai, ugdyti dalyvaujant socialinėje reabilitacijoje, jiems pravers. Tai rodo, kad dalis „pasyviųjų stebėtojų“ sutinka, jog pateikiamos žinios gali būti naudingos ir tai tik patvirtina, kad programinis darbas yra viena efektyviausių pataisos priemonių, galinčių paveikti socializacijos defektų paveiktas asocialias ir kitas neigiamai veikiančias nuostatas.

5 lentelė. Dalyvavimas socialinės reabilitacijos programose

Dalyvavimas socialinės reabilitacijos programose	
Dalyvauju tik todėl, kad privaloma, nors man visai neįdomu	19
Privalau dalyvauti, nes būdamas pataisos namuose turiu kažkuo užsiimti	22
Dalyvauti privalau, bet čia gaunu naujų žinių ir galiu geriau pažinti save, tobulėti	42
Kita	2
Nenurodyta	3

Nepilnamečiai, patekę į pataisos įstaigą, dažnai susiduria su įvairiais sunkumais ir problemomis, todėl svarbu, kad galėtų pasitikėti pareigūnais, kurių darbas yra jiems padėti. Daugiausia nuteistųjų – 44 pasitiki būrio viršininku, 26 – dažniausiai mėgina susitvarkyti patys, tačiau dalis jų prirėkęs kreipiasi pagalbos į draugus ar pareigūnus, 20 nuteistųjų mano, kad jiems išspręsti kai kurias problemas gali padėti psichologas, 14 – su kai kuriais sunkumais susidoroti padeda draugai pataisos įstaigoje, 9 – kartais kreipiasi į auklėtojus, 7 – į kitus pareigūnus (6 lentelė). Trys nurodė neturintys problemų, o du teigia, kad jiems niekas nepadeda. Atsakymai rodo kad didžioji dauguma – 57 nepilnamečiai pasitiki pareigūnais ir prirėkęs kreipiasi į juos pagalbos, o tai tik stiprina pasitikėjimą tarp darbuotojų ir nuteistųjų, todėl teigiamai veikia ir nepilnamečio socializacijos procesą.

6 lentelė. Kas pataisos namuose padeda spręsti jums kylančias problemas?

Kas pataisos namuose padeda spręsti jums kylančias problemas?	
Psichologas	20
Būrio viršininkas	44
Sveikatos priežiūros skyriaus darbuotojas	4
Kiti pareigūnai	7
Draugai pataisos namuose	14
Pats sprendžiu	26
Neturiu jokių problemų	3
Auklėtojas	9
Niekas	2
Nenurodyta	1

Apibendrinant galima teigti, kad laisvės atėmimo bausmę atliekantys nepilnamečiai nėra labai suinteresuoti jiems teikiama pagalba. Nors didžioji dauguma jų puikiai suvokia jiems paskirtos bausmės tikslą, tačiau galima teigti, kad tik kiek daugiau nei pusė jų pritaria tokiai taikomai priemonei siekiant padėti jiems pasikeisti. Na, o vienas pagrindinių būdų tą padaryti yra pačių nuteistųjų noras keistis, tačiau vos pusė jų yra suinteresuoti dalyvauti socialinės reabilitacijos programose.

Išvados

- Apžvelgiant tyrimo rezultatus reikia pažymėti, kad nuteistųjų nepilnamečių socializacija šeimoje buvo ganėtinai problemiška. Nors dauguma nepilnamečių nurodė, kad su tėvais gerai sutaria, tačiau vos trečdalis jų augo pilnoje šeimoje, bet net ir tuo atveju apie tėvą jie kalbėjo dažniau neigiamai nei apie motiną ar neutraliai. Pastebima, kad gerokai dažniau nepilnamečiai buvo aklėjami naudojant smurtą arba jiems visai netaikomos jokios bausmės, nei mėginama ramiai pasikalbėti apie netinkamą jų elgesį. Taip pat atsižvelgiant į vaikų išsakytas mintis dėl tėvų rūpesčio ir dėmesingumo trūkumo darytina prielaida, kad dauguma tėvų per mažai domėjosi savo vaikų veikla, laisvalaikiu, o auklėjimas nebuvo nuoseklus.

- Santykiei šeimoje, skiriamas tėvų dėmesys vaikui reikšmingas jo gebėjimui prisitaikyti naujoje aplinkoje, bendrauti, susikaupti, mokytis, vertinti kitų elgesį. Akivaizdu, kad nuteistieji turėjo mokymosi problemų, kurias galima būtų įvardyti ir kaip motyvacijos trūkumą. Suprantama, kad neįdomios pamokos, negebėjimas sukaupti dėmesio, nesuinteresuotumas ir panašios priežastys nepilnamečius skatino kitokiais būdais patraukti suaugusiųjų bei kitų moksleivių dėmesį, sulaukiant atitinkamo jų elgesio įvertinimo, kuris tik dar labiau stiprino motyvacijos mažėjimą bei pasitraukimą iš mokyklos.

- Dėmesio stoka šeimoje, nepritapimas mokykloje skatina ieškoti tokios aplinkos, kurioje nepilnametis jaustųsi vertinamas ir galėtų save realizuoti, o tai geriausiai įmanoma draugų rate. Tyrimas atskleidė, kad nepilnamečiai tokias savybes kaip sąžiningumą, nuoširdumą, patikimumą vertino gana savanaudiškai, t. y. tik draugų, o ne kitų asmenų atžvilgiu. Tai kelia susirūpinimą, kadangi draugų įtaka ypač paauglystėje labai svarbi, o vyraujančios vertybės ir nuostatos tokiose draugų grupelėse dažnai prieštarauja visuomeninėms. Taip pat reikėtų išskirti tai, kad didžioji dalis nuteistųjų nepilnamečių bendravo su kriminalinę patirtį jau turinčiais asmenimis bei, kad labai dažnai ši veikla buvo padaryta grupėje.

- Visos šios socializacijos problemos daro įtaką nepilnamečio suinteresuotumui keistis ir atsisakyti nusikalstamos veiklos. Manytina, kad su panašiais sunkumais susiduria ne tik pataisos namų, bet ir pataisos inspekcijų pareigūnai. Tą patvirtina gana aukštas apklaustų nepilnamečių pakartotinio nusikalstamumo lygis bei nesuinteresuotumas dalyvauti socialinės reabilitacijos programose. Nepaisant to,

didžioji dauguma nuteistųjų sutiko, kad minėtų programų metu gautos žinios, įgūdžių tobulinimas ir kita pagalba jiems bus naudinga grįžus į laisvę, todėl galima teigti, kad socialinė rehabilitacija yra viena pagrindinių ir efektyviausių priemonė siekiant teigiamai paveikti socializacijos problemų paveiktą asmenybę. Tačiau būtina pažymėti, jog pataisos namuose, priešingai nei inspekcijose, dalyvavimas socialinės rehabilitacijos programose yra privalomas.

Literatūra

1. Jungtinių Tautų standartinės minimalios teisingumo vykdymo nepilnamečiams taisyklės (Pekino taisyklės). Jungtinių Tautų dokumentų rinkinys. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji justicija. Standartai ir normos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. T. 4.
2. Jungtinių Tautų veiksmų gairės dėl vaikų baudžiamosios justicijos sistemoje. Jungtinių Tautų dokumentų rinkinys. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji justicija. Standartai ir normos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. T. 4.
3. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1str.). // Valstybės žinios. 1995. Nr. 60–1501.
4. Justickis, V. Kriminologija I dalis.– Vilnius: LTU, 2001.
5. Leliūgienė, I. Žmogus ir socialinė aplinka. – Kaunas: Technologija, 1997.
6. Lietuvos Respublikos „Laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų priskyrimo pataisos įstaigų paprastajai, lengvajai ir drausmės grupėms kriterijai“ 3.1, 3.2, 10, 10.1, 10.3, 10.2, 14.2, 14.3 pt. // Valstybės žinios. 2003, Nr.38-1758.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (91 str.). // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89 – 2741.
8. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (140 str.). // Valstybės žinios. 2002, Nr. 73 – 3084.
9. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2.5 str. ir 2.9 str.). // Valstybės žinios. 2000, Nr.74 – 2262.
10. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (2 str.). // Valstybės žinios. 1996. Nr. 33–807.
11. Lietuvos Respublikos vaikų ir jaunimo socializacijos programa (6 str.). // Valstybės žinios 2004, Nr. 30-995.
12. Petkus, A. Kriminalinė subkultūra Lietuvos penitencinėse įstaigose: kriminologinė analizė: daktaro dis. sant. soc. mokslai: teisė (01 S). MRU, 2006.
13. Vaitekoniene, V. Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai. / Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. Vilnius: VRM, 2002.
14. Valickas G. Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. – Vilnius: LTA, 1997.
15. Žukauskienė R. Kriminalinio elgesio psichologija. – Vilnius: MRU, 2006.

LES PROBLEMES DE LA SOCIALISATION DES MINEURS DANS LES ETABLISSEMENTS PENITENTIAIRES

Dr. Ieva Kuginytė – Arlauskienė

l'Université Mykolas Romeris

Viktorija Gegužytė

l'Université Mykolas Romeris

Résumé

La socialisation est un processus, durant lequel sont recueillies des valeurs, des règles et des dispositions aidant à s'adapter et fonctionner avec succès dans la société. La famille, l'école, les amis et les informations des médias doivent aider lors du développement de l'enfant à lui apprendre à appliquer correctement ces connaissances. Le but de ce travail est d'expliquer les problèmes de socialisation des mineurs condamnés. Les mineurs arrivent dans les maisons de correction déjà avec des problèmes de socialisation, qui gênent le processus de modification de leur comportement et de leurs acquis sociaux ainsi que le processus d'éducation au sein de la maison de correction, mais l'application de certaines mesures de redressement crée des possibilités pour modifier de manière positive la personnalité du condamné.

En synthétisant les résultats de l'étude quantitative réalisée, on a expliqué que la majorité des mineurs effectuant une peine de réclusion grandissent dans des familles incomplètes ou tout simplement inexistantes, leurs relations avec le père ont été compliquées, les enfants n'ont pas été éduqués ou le comportement violent des parents a dominé, ils n'ont pas fréquenté l'école en raison de diverses difficultés d'apprentissage, il y avait dans leur cercle d'amis des personnes ayant déjà une expérience crimi-

nelle, ils s'intéressaient aux crimes dans la presse, ils observaient en permanence et sans contrôle des scènes de comportement asocial à la télévision ou en jouant à des jeux vidéo; mais les programmes de rééducation sociale, organisés dans les maisons de correction, agissent positivement en diminuant l'influence des troubles de la socialisation sur la personnalité du mineur. De même, l'analyse des textes législatifs, de la littérature scientifique, des statistiques et des données de l'étude établit qu'il faudrait perfectionner le travail des inspections correctionnelles avec les mineurs en améliorant et en intensifiant le travail social avec eux, et en modifiant les critères d'exécution des obligations.

Notions principales: mineur, socialisation, désocialisation, problèmes de la socialisation, établissements pénitentiaires, maison de correction, inspection correctionnelle.